

Leszek A. Wierzbicki

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
e-mail: l.wierzbicki1@interia.pl

ORCID: 0000-0003-2232-448X

DOI: 10.15290/mhi.2022.21.01.13

Edycje akt sejmikowych ziem i województw prowincji małopolskiej

ABSTRAKT

Akta sejmikowe okresu staropolskiego stanowią nieoceniony materiał źródłowy, odnoszący się do wielu aspektów ówczesnego życia codziennego. W prowincji małopolskiej, pomijając sporadycznie odbywający się sejmik generalny w Nowym Mieście Korczynie oraz okazjonalne zjazdy szlachty z niektórych ziem i powiatów, funkcjonowało 17 sejmików. W artykule omówiono najpierw wszystkie edycje uchwał sejmikowych, które dotychczas ukazały się drukiem. Następnie przedstawiono kolejne już tomy tego rodzaju wydawnictw źródłowych, które są przygotowywane do wydania. Przybliżając proces edycji akt sejmikowych zwrócono uwagę na ośrodki naukowe, które zasłużyły się na tymże polu badawczym oraz poszczególnych historyków zaangażowanych w tego rodzaju przedsięwzięcia. W tekście akcentowano także zmiany, jakie następowały w pierwszych dekadach XX w., przy uwzględnianiu przez wydawców różnych kategorii źródeł odnoszących się do funkcjonowania staropolskich sejmików. Wiele miejsca poświęcono również zakresowi kwerend oraz ważniejszym zasobom źródłowym, które były i są wykorzystywane przez edytorów. W zakończeniu dokonano zestawienia wszystkich publikacji oraz planowanych wydawnictw, jakie spodziewane są na tym polu edytorstwa w najbliższych latach.

Editions of Sejmik Records of the Lands and Voivodships of the Małopolska Province

ABSTRACT

The sejmik (dietine) records of the Old Polish period are an invaluable source material concerning almost all aspects of the everyday life of that time. In the Małopolska (Little Poland) province, apart from the general sejmik sporadically held in Nowe Miasto Korczyn and occasional assemblies of the nobility from some lands and districts, there were 17 regular sejmiks. The paper first discusses all the editions of sejmik resolutions that have so far appeared in print. The study then presents the next volumes of this kind of source texts that are under preparation for publication. When describing the process of editing sejmik records, attention was drawn to the research centers that have made contributions to this research field, and to individual historians involved in such undertakings. The text also stresses the changes that took place in the first decades of the 20th century, when publishers took into account various categories of sources concerning the functioning of Old Polish sejmiks. A lot of room is devoted to the scope of library and archival research and to major stores of source materials that were and still are used by editors. The paper closes with a list of all existing and planned publications that are expected to appear in this field in the coming years.

Słowa kluczowe: edycje, akta sejmikowe, ziemie, województwa, prowincja małopolska

Key words: editions, sejmik records, lands, voivodships, Małopolska province

Akta sejmikowe okresu staropolskiego stanowią nieoceniony materiał źródłowy odnoszący się do wielu aspektów ówczesnego życia codziennego. Nic zatem dziwnego, że znajdują się w kanonie źródeł o pierwszorzędym znaczeniu, jeśli chodzi o badania dla czasów Rzeczypospolitej szlacheckiej. Ich rozproszenie po archiwach i zasobach rękopiśmiennych bibliotek powoduje jednak poważne trudności dla badaczy okresu nowożytnego, którzy nie są w stanie dotrzeć do wszystkich tego rodzaju źródeł. Z tego też powodu bardzo cenne stają się edycje akt sejmikowych z lat 1572–1794, które ukazują się sukcesywnie od przeszło 150 lat. Ostatnio stan badań nad tą kategorią źródeł drukowanych przedstawił Karol Łopatecki, który odniósł się do wydawnictw sejmikowych z obszaru całej Rzeczypospolitej¹.

¹ K. Łopatecki, *Edycje źródłowe akt sejmikowych: przeszłość – terażniejszość – przyszłość*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2015, t. 14, z. 2, s. 9-43.

Należy zauważyć, że w prowincji małopolskiej funkcjonowało 10 sejmików wojewódzkich, które obejmowały teren całego województwa, przy czym w województwie krakowskim istniał jeszcze partykularny sejmik księstw oświęcimskiego i zatorskiego. Na terenie dwóch innych województw, ruskiego i podlaskiego, funkcjonowały po 3 sejmiiki poszczególnych ziem. W pierwszym z nich zgromadzenia odbywały się w Wiszni, Haliczu i Chełmie, a na Podlasiu zjeżdżano na sejmiiki do Drohiczyzna, Brańska i Mielnika. W sumie więc w prowincji małopolskiej, pomijając sporadycznie odbywający się sejmik generalny w Nowym Mieście Korczynie (do 1669 r.) oraz separatystyczne i okazjonalne zjazdy szlachty z niektórych ziem lub powiatów, funkcjonowało 17 sejmików².

Pierwsze edycje akt sejmikowych odnoszące się do prowincji małopolskiej zostały zapoczątkowane przez historyków rosyjskich w II poł. XIX w. W 1861 r. w Kijowie w ramach serii źródłowej „Archiw Jugo-Zapadnoj Rossii”, zostały wydane niekompletne akta sejmików z województw: wołyńskiego, kijowskiego, braclawskiego i czernihowskiego, które doprowadzono do połowy XVII wieku³. Kilkanaście lat później ukazała się kontynuacja tychże akt dla tych samych czterech województw, która obejmuje II poł. XVII stulecia⁴. Trzecia część tego wydawnictwa została opublikowana w 1910 r. i zawiera uchwały sejmików z lat 1698–1726. Należy dodać, że w publikacji tej znalazły się także niektóre akta z województwa podolskiego⁵.

Jak zauważył Jarosław Stolicki, ta trzycioma edycja nie tylko nie spełnia wymagań stawianych obecnie podobnym przedsięwzięciom, ale też nie zawiera kompletu materiałów sejmikowych, gdyż wydawcy dokonali wyboru akt⁶. Część z nich została opublikowana jedynie we fragmentach, które w wielu przypadkach odnoszą się do kwestii religijnych. W zamieszczonych tam materiałach źródłowych widoczne są również poważane błędy, które popełnili wydawcy przy odczytywaniu uchwał oblatowanych w księgach. Pomimo tych wad, edycje te są cennymi wydawnictwami źródłowymi i w dalszym ciągu pozostają w obiegu naukowym. Ponadto, co nie mniej istotne, niektóre opublikowane tam uchwały są jedynymi ocalonymi przekazami źródłowymi, gdyż część ksiąg grodzkich odnoszących się do Wołynia, Podola i województw ukraińskich została zniszczona podczas II wojny światowej⁷.

² W. Kriegerseisen, *Sejmiiki Rzeczypospolitej szlacheckiej w XVII i XVIII wieku*, Warszawa 1991, s. 32–33.

³ *Postanowienija dworzajskich prowincjalnych sejmow w Jugozapadnoj Rossii*, „Archiw Jugo-Zapadnoj Rossii” 1861, t. 1, cz. II, Kijew.

⁴ *Akty dlja istorii prowincjalnych sejmikow Jugo-Zapadnawo kraja wo wtoroj połowinie XVII wieku*, „Archiw Jugo-Zapadnoj Rossii” 1888, t. 2, cz. II, Kijew.

⁵ *Postanowienija prowincjalnych sejmikow Jugo-Zapadnoj Rusi w 1698–1726 gg.*, „Archiw Jugo-Zapadnoj Rossii” 1910, t. 3, cz. II, Kijew.

⁶ *Akta sejmiku podolskiego in hostico 1672–1698*, wyd. J. Stolicki, Kraków 2002, s. XX.

⁷ *Ibidem*, s. XXI.

Na samym początku XX w. do publikowania tego typu źródeł przystąpili historycy z ośrodka lwowskiego, którzy postawili sobie za cel wydanie akt sejmikowych z terenu całej Rusi Czerwonej. Zadania tego podjął się historyk i archiwista Antoni Prochaska, który od 1909 r. zaczął publikować uchwały sejmikowe województwa ruskiego w ramach ukazującej się we Lwowie serii wydawniczej „Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie”. Pierwszy tom objął akta zgromadzeń szlacheckich trzech ziem: lwowskiej, przemyskiej i sanockiej, które obradowały wspólnie w Wiszni (Sądowej Wiszni). W edycji tej zostały zamieszczone lauda wiszeńskie z lat 1572–1648⁸. W ciągu pięciu kolejnych lat ten sam badacz opublikował dalsze dwa tomy uchwał szlachty województwa ruskiego z tychże trzech ziem. Pierwszy z nich zawiera akta sejmikowe z lat 1648–1673⁹, a drugi obejmuje okres 1673–1732¹⁰. Końcowy czwarty tom laudów wiszeńskich, lwowskich, przemyskich i sanockich z ostatnich dekad istnienia województwa ruskiego, został opublikowany przez Prochaskę dopiero w 1928 r.¹¹

Wydawca tychże akt bazował na materiałach źródłowych znajdujących w księgach grodzkich województwa ruskiego, które zostały zdeponowane w archiwum lwowskim¹². Prochaska tylko w niewielkim stopniu wykorzystał kopie uchwał sejmikowych wiszeńskich, z niektórych bibliotek. W czterotomowej edycji znalazły się przede wszystkim lauda i instrukcje dla posłów na sejm oraz akta konfederacji. Oprócz tego rodzaju dokumentów zamieszczono również uniwersały kierowane na sejmiki, manifestacje, protestacje, instrukcje dla posłów do króla i hetmanów, responsy królewskie dla posłów od ziem i województw, rejestry popisowe pospolitaków oraz wykazy podatkowe. Należy tutaj zaznaczyć, że te ostatnie kategorie źródeł nie są kompletne, gdyż wydawca dokonywał niekiedy ich selekcji, wymieniając w przypisach pominięte przez niego dokumenty.

Po wydaniu akt sejmikowych trzech wiodących ziem województwa ruskiego Prochaska przystąpił do publikowania uchwał sejmiku ziemi halickiej, według tych samych wytycznych, które stosował wcześniej. Tu także wydawca opierał się zasadniczo na materiałach znajdujących się w księgach grodzkich (halickich

⁸ *Lauda sejmikowe*, t. I, *Lauda wiszeńskie 1572–1648 r.*, oprac. A. Prochaska, „Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie” 1909, t. 20, Lwów.

⁹ *Lauda sejmikowe*, t. II, *Lauda wiszeńskie 1648–1673 r.*, oprac. A. Prochaska, „Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie” 1911, t. 21, Lwów.

¹⁰ *Lauda sejmikowe*, t. III, *Lauda wiszeńskie 1673–1732 r.*, oprac. A. Prochaska, „Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie” 1914, t. 22, Lwów.

¹¹ *Lauda sejmikowe wiszeńskie, lwowskie, przemyskie i sanockie 1731–1772*, wyd. A. Prochaska, „Akta grodzkie i ziemskie z archiwum t. z. bernardyńskiego we Lwowie”, 1928, t. 23, Lwów.

¹² Przede wszystkim były to księgi grodzkie lwowskie, przemyskie i sanockie.

i trembowelskich), które umieszczono w archiwum lwowskim. Pierwszy z tomów zawierający lauda sejmikowe halickie z lat 1575–1695¹³ ukazał się rok po śmierci Prochaski. Jego dzieło kontynuował Wojciech Hejnosz, który w 1935 r. wydał uchwały ziemi halickiej z końcowego okresu funkcjonowania tamtejszego sejmiku¹⁴.

Idąc niejako „za ciosem” Hejnosz zdecydował się na edycję akt sejmikowych województwa bełskiego, zostawiając na później lauda ziemi chełmskiej. Uchwały bełskie zostały odpisane głównie z dwóch serii ksiąg grodzkich tego województwa (bełskich i buskich). Wydawca tylko w niewielkim stopniu sięgnął do źródeł rękopiśmiennych z kilku bibliotek. Materiały te miały ukazać się drukiem w dwóch tomach. Pierwszy z nich zawierający *Lauda sejmikowe bełskie 1572–1673* został w większości przygotowany do druku, gdyż skład redaktorski tekstu doprowadzony jest do II poł. 1668 r.¹⁵ Wydanie tego tomu uniemożliwiła jednak II wojna światowa, a po jej zakończeniu Hejnosz zaniechał prac nad edycją, mimo że sporządzone przez niego odpisy akt bełskich szczęśliwie ocalały i trafiły do Biblioteki Ossolińskich we Wrocławiu¹⁶.

Na początku XX w. w proces wydawania akt sejmikowych zaangażowali się również historycy krakowscy. Działania te rozpoczął historyk prawa Stanisław Kutrzeba, który został zachęcony do tego przedsięwzięcia przez Bolesława Ulanowskiego. Wprawdzie większość materiałów została przygotowana do druku jeszcze przed rozpoczęciem I wojny światowej, ale zostały one opublikowane dopiero w 1932 r. Wtedy bowiem ukazał się pierwszy tom akt sejmikowych województwa krakowskiego, który obejmuje lata 1572–1620¹⁷. Kutrzeba zamierzał również wydać uchwały z późniejszego okresu i zgromadził materiały sięgające do 1648 r.¹⁸, ale ostatecznie nie zdołał zrealizować tego zamysłu.

W przeciwieństwie do wydanych przez Prochaskę uchwał wiszeńskich województwa ruskiego, Kutrzeba uwzględnił także inne materiały dotyczące życia sejmikowego województwa krakowskiego. W jego edycji znalazły się bowiem legacje królewskie, diariusze z przebiegu obrad, korespondencja kierowana na sejmiki oraz mowy wygłaszane przez ważniejszych uczestników tychże zgromadzeń. Co więcej wydawca nie ograniczył się do ksiąg grodzkich tego województwa, znajdujących się w archiwum w Krakowie, tylko zamieścił także

¹³ *Lauda sejmikowe halickie 1575–1695*, wyd. A. Prochaska, „Akta grodzkie i ziemskie z archiwum ziemskiego we Lwowie”, 1931 t. 24, Lwów.

¹⁴ *Lauda sejmikowe halickie 1696–1772*, wyd. W. Hejnosz, „Akta grodzkie i ziemskie z archiwum państwowego we Lwowie” 1935, t. 25, Lwów.

¹⁵ Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (dalej: BOss.), rkps 15964, t. 1, vol. I.

¹⁶ BOss. rkps 15964, t. I, vol. I-II; I t. II, vol. I-II. Jest to tzw. szcztotka części pierwszej (gotowej do druku) oraz rękopis części drugiej.

¹⁷ *Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, t. 1: 1572–1620, wyd. S. Kutrzeba, Kraków 1932.

¹⁸ Ibidem, s. IV.

uchwały, które znalazły się w zasobach rękopiśmiennych ważniejszych bibliotek krajowych. Ponadto podał informacje o sejmikach, o których wiadomo, że się odbyły, lecz nie zachowały się spisane na nich lauda i instrukcje.

Po zakończeniu II wojny światowej wydawanie uchwał szlachty krakowskiej kontynuował Adam Przyboś, który jeszcze bardziej rozszerzył zakres źródeł odnoszących się do sejmików w Proszowicach i Zatorze. W przygotowanych przez niego edycjach znalazły się również relacje z przebiegu obrad, a także niektóre wykazy podatkowe. Drugi tom akt sejmikowych z lat 1621–1660 ukazał się w I poł. lat 50. XX w. w dwóch częściach¹⁹. Pod koniec tej samej dekady opublikowano materiały z lat 1661–1673²⁰. Czwarty tom, obejmujący jedynie akta z lat 1674–1680, został wydany drukiem w 1963 r.²¹ Dopiero po przeszło dwudziestoletniej przerwie Przyboś wydał jeszcze akta województwa krakowskiego z lat 1681–1696²². W przedmowie wydawca przyznał, że zdecydował się na kontynuację tego przedsięwzięcia „z myślą o uczczeniu trzechsetnej rocznicy wiedeńskiego zwycięstwa i rządów króla Jana III Sobieskiego”²³. Niestety, od tamtego czasu nie znalazł się kolejny historyk krakowski, a jest ich przecież wielu, który podjąłby się kontynuowania serii wydawniczej prowadzonej przez Kutrzebę i Przybosia.

Na początku obecnego stulecia ukazała się kolejna publikacja zawierająca materiały sejmikowe, którą przygotował inny historyk krakowski, Jarosław Stolicki. Stosując zasady wypracowane przez wydawców akt sejmikowych województwa krakowskiego, badacz ten opublikował uchwały województwa podolskiego z lat 1672–1698²⁴. Był to okres, w którym Podolanie obradowali *in hostico*, po zajęciu przez Turków Kamieńca Podolskiego. Wydawca wykorzystał przede wszystkim uchwały wpisane do ksiąg grodzkich lwowskich i halickich, gdyż w tych miastach odbywały się sejmiki egzulantów podolskich. Wspomniane księgi znajdują się w dawnym lwowskim archiwum bernardyńskim, a obecnie jest to Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie.

Wszystko wskazuje jednak na to, że nie dojdzie do wydania akt sejmiku podolskiego z wcześniejszego i późniejszego okresu, czyli z lat 1572–1672 i 1699–1793, gdyż jak píše Stolicki, „materiałów związanych z [tym] sejmikiem nie

¹⁹ *Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, t. 2: wyd. A. Przyboś, cz. I, 1621–1648, Kraków 1953, cz. II, 1648–1660, Wrocław – Kraków 1955.

²⁰ *Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, t. 3: 1661–1673, wyd. A. Przyboś, Wrocław – Kraków 1959.

²¹ *Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, t. 4: 1674–1680, wyd. A. Przyboś, Wrocław – Kraków 1963.

²² *Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, t. 5: 1681–1696, wyd. A. Przyboś, Wrocław – Kraków 1984.

²³ *Ibidem*, s. III.

²⁴ *Akta sejmiku podolskiego in hostico 1672–1698*, wyd. J. Stolicki, Kraków 2002.

ma w księgach sądowych województwa podolskiego”. Zdaniem badacza, nie jest możliwe wydanie drukiem akt sejmiku podolskiego, który obejmowałyby cały okres jego funkcjonowania²⁵.

Ostatnie lata przyniosły wyraźne zainteresowanie edytorstwem akt sejmikowych w Polsce, które zaowocowały kolejnymi wydawnictwami. Znaczne osiągnięcia na tym polu ma tutaj lubelski ośrodek historyczny reprezentowany przez kilkusobową grupę tamtejszych badaczy. Z inicjatywy Henryka Gmiterka, doświadczonego edytora wielu tekstów źródłowych, przystąpiono do wydania akt sejmikowych ziemi chełmskiej. W 2013 r. historyk ten, wraz z Wiesławem Bondyrą i Jerzym Ternesem, opublikowali akta chełmskie z lat 1572–1668²⁶. Wydawcy bazowali przede wszystkim na księgach grodzkich chełmskich i krasnostawskich, które znajdują się w archiwach w Lublinie i w Mińsku²⁷. Ponadto wykorzystali odnalezione po kilkudziesięciu latach odpisy akt chełmskich z Tek Adolfa Pawińskiego²⁸.

Wkrótce potem w Lublinie rozpoczęto prace nad wydaniem akt sejmikowych województwa lubelskiego, odkładając na później publikację dalszych uchwał ziemi chełmskiej. Przedsięwzięcie to ponownie zainicjował H. Gmiterek, nawiązując do niezrealizowanego pomysłu Adama Kerstena, który zamierzał opublikować akta sejmiku lubelskiego. W 2016 r. Gmiterek wydał akta zgromadzeń szlachty lubelskiej z lat 1572–1632²⁹. Pięć lat później ten sam badacz opublikował kolejny tom materiałów sejmikowych województwa lubelskiego obejmujący lata panowania dwóch młodszych Wazów³⁰. Podstawą dla tychże dwu edycji były księgi grodzkie lubelskie zgromadzone w archiwach w Lublinie i w Mińsku oraz odpisy z Tek Pawińskiego, odnoszące się do tego województwa³¹. Cennym uzupełnieniem materiałów źródłowych wykorzystanych w tychże publikacjach były odpisy uchwał województwa lubelskiego z lat 1632–1680 znajdujące się w kopiarzyszu podkomorzego lubelskiego Adama Pszonki³².

W ciągu kilku najbliższych lat planowane jest wydanie trzech kolejnych tomów tychże akt, które mają być doprowadzone do 1794 r. Oprócz wspomnianych ksiąg grodzkich lubelskich i kolejnych dwóch tomów Tek

²⁵ Ibidem, s. XXI.

²⁶ *Akta sejmikowe ziemi chełmskiej 1572–1668*, oprac. W. Bondyra, H. Gmiterek, J. Ternes, Lublin 2013.

²⁷ Nacyjonalny Gistaryczny Archiū Bielarusi w Mińsku, F. 1740.

²⁸ Archiwum Prowincji Ojców Dominikanów w Krakowie, Extranea 72.

²⁹ *Akta sejmikowe województwa lubelskiego 1572–1632*, oprac. H. Gmiterek, Lublin 2016.

³⁰ *Akta sejmikowe województwa lubelskiego 1633–1668*, oprac. H. Gmiterek, Lublin – Radom 2021.

³¹ Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie (dalej: BPAU-PAN), rkps, 8323, 8324, 8333.

³² BOss. rkps 217.

Pawińskiego³³, wydawcy korzystają z innych źródeł rękopiśmiennych, spośród których wyróżnia się kopiariusz akt sejmikowych lubelskich obejmujący uchwały z lat 1668–1710³⁴. W przedsięwzięcie to zaangażowanych jest jeszcze pięciu innych badaczy. Wspomniani już W. Bondyra i J. Ternes oraz Kamil Jakimowicz, Dariusz Kupisz i Leszek A. Wierzbicki.

W ostatnim czasie zaczęły ukazywać się również akta sejmikowe województwa bełskiego, które, jak już wspomniano, były częściowo przygotowywane do druku przed wybuchem II wojny światowej. Zadania tego podjął się historyk poznański i uznany edytor Michał Zwierzykowski, który już wcześniej opublikował cztery tomy uchwał sejmikowych województw poznańskiego i kaliskiego. Drugim wydawcą jest historyk wrocławski Robert Kołodziej, który od dłuższego czasu kontynuuje współpracę z M. Zwierzykowskim m.in. przy dwóch edycjach wspomnianych akt wielkopolskich. Badacze ci korzystając z odpisów Hejnosza poddali je weryfikacji z podstawami źródłowymi i przeprowadzili kwerendę we wszystkich księgach grodzkich dawnego województwa bełskiego, które znajdują się obecnie w archiwach lwowskim i lubelskim. Ponadto wykorzystali inne materiały zgromadzone w bibliotekach i archiwach krajowych oraz zagranicznych. Efektem ich pracy są dwa tomy uchwał sejmikowych województwa bełskiego, w których znalazło się wiele dokumentów nie uwzględnionych w planowanej edycji Hejnosza. Pierwszy tom obejmujący lata 1572–1655 ukazał się w 2020 r.³⁵, a drugi zawierający akta z lat 1696–1772 został wydany rok później³⁶. Prawdopodobnie w bieżącym roku ukaże się tom trzeci uchwał województwa bełskiego obejmujący lata 1656–1695.

Oprócz prac nad aktami sejmikowymi województw lubelskiego i bełskiego, trwają przygotowania do wydania uchwał szlachty podlaskiej. Przedsięwzięcie to jest realizowane przez troje historyków z Białegostoku: Ewę Dubas-Urwanowicz, Karola Łopateckiego i Jerzego Urwanowicza. Przygotowują oni do druku akta czterech sejmików z terenu Podlasia, czyli ziemi drohiczyńskiej, bielskiej i mielnickiej oraz sejmiku wojewódzkiego, na którym wybierano deputatów do Trybunału Koronnego. Zadanie to jest o tyle trudne, że niemal nie zachowały się księgi grodzkie mielnickie, zaś księgi grodzkie drohiczyńskie i brańskie są niekompletne, w znacznej części uszkodzone i rozproszone. Najwięcej z nich znajduje się w Centralnym Państwowym Historycznym Archiwum w Mińsku, a duża część jest zdeponowana w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Z tego też powodu wydawcy zmuszeni są do poszu-

³³ BPAU-PAN, rkps, 8325 i 8326.

³⁴ Archiwum Archidiecezjalne w Lublinie, Acta Consistorii Lublinensis: Rep. 60 A XXVII.

³⁵ *Akta sejmikowe województwa bełskiego 1572–1655*, wyd. M. Zwierzykowski i R. Kołodziej, Kraków 2020.

³⁶ *Akta sejmikowe województwa bełskiego 1696–1772 (1792)*, wyd. M. Zwierzykowski i R. Kołodziej, Kraków 2021.

kiwania akt sejmikowych w innych archiwach i bibliotekach, tym bardziej, że zachowało się niewiele obszernych kopiariuszy uchwał podlaskich³⁷. Publikacja materiałów obejmujących uchwały z całego Podlasia będzie bardzo cennym wydawnictwem źródłowym, na które oczekują historycy.

W ostatnim czasie z inicjatywy piszącego te słowa zrodził się pomysł wydania akt sejmikowych województwa sandomierskiego z lat 1572–1794. W przeciwieństwie do wymienionych wcześniej ziem i województw prowincji małopolskiej, nie zachowały się niestety, żadne księgi grodzkie z obszaru dawnego województwa sandomierskiego. Uległy one bowiem zniszczeniu podczas II wojny światowej. Uchwały sejmiku opatowskiego, jednego z najważniejszych zgromadzeń szlacheckich w dawnej Rzeczypospolitej, należy jednak wydać mimo braku ksiąg sądowych. Zachowała się bowiem dość bogata, choć rozproszona, spuścizna źródłowa. Są to przede wszystkim 4 tomy kopii uchwał tego sejmiku wchodzących w skład Tek Pawińskiego³⁸ oraz odpisy sporządzone przez Bolesława Ulanowskiego, które zasadniczo odnoszą się do II poł. XVII w.³⁹ Wiele akt sejmikowych województwa sandomierskiego znajduje się także w różnych zespołach archiwalnych oraz rękopisach bibliotek krajowych i zagranicznych⁴⁰.

Wydaje się, że możliwie jest przygotowanie stosunkowo kompletnego zestawienia laudów i instrukcji wytworzonych w Opatowie. Do realizacji tego przedsięwzięcia wstępny akces zgłosiła ośmioosobowa grupa historyków. Są to: Wiesław Bondyra, Kamil Jakimowicz, Dariusz Kupisz i Leszek A. Wierzbicki z Lublina, a także Mariusz Lubczyński, Jacek Pielas i Konrad Szymański z Kielc. W gronie tym znalazła się również Agnieszka Biedrzycka z Krakowa, która od wielu lat gromadzi informacje o uchwałach sandomierskich, a znaczną część z nich zdołała już odpisać. Być może w niedługiej perspektywie czasowej dojdzie do realizacji tego pomysłu, co jednak jest uzależnione od uzyskania odpowiedniego grantu naukowego.

Powyższe zestawienie opublikowanych i realizowanych obecnie edycji akt sejmikowych ziem i województw prowincji małopolskiej wyraźnie wskazuje na znaczne zainteresowanie tą kategorią źródeł wśród historyków polskich. Do chwili obecnej, wliczając trzy tomy uchwał sejmikowych wydanych jeszcze w XIX w. przez historyków rosyjskich, ukazało się w sumie 20 tomów tego rodzaju wydawnictw źródłowych. Dla porównania należy wspomnieć,

³⁷ Kopiariusze takie znajdują się w Archiwum Państwowym w Lublinie, Archiwum Woronieckich z Huszlewa, rkps 63 (kopie uchwał ziemi drohiczyńskiej z lat 1651–1723) i rkps 84 (kopie uchwał ziemi mielnickiej z lat 1647–1723).

³⁸ BPAU-PAN, rkps, 8338, 8339, 8340, 8341.

³⁹ BPAU-PAN, rkps, 8595 (odpisy uchwał z lat 1655–1704).

⁴⁰ Np. zbiór uchwał sandomierskich z lat 1669–1688. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Zamoyskich, rkps 3082 oraz zbiór uchwał sandomierskich z lat 1661–1737. Biblioteka Muzeum Narodowego im. Czartoryskich w Krakowie, rkps 11603.

że w przypadku ziem i województw prowincji wielkopolskiej dysponujemy 11 tomami opublikowanych akt sejmikowych.

W ciągu najbliższych kilku lat powinno się jeszcze ukazać około 7 tomów źródłowych odnoszących się do sejmików prowincji małopolskiej. Na dokończenie czekają nadal akta sejmikowe województwa krakowskiego z lat 1697–1794 i ziemi chełmskiej z lat 1669–1794. W sferze wstępnego projektu jest również całość akt sejmikowych województwa sandomierskiego. Pod znakiem zapytania jest natomiast uzupełnienie albo nowe, pełne wydanie uchwał sejmikowych województw południowo-wschodniej Korony, czyli wołyńskiego, kijowskiego, braclawskiego i czernihowskiego. Rzecz jasna, takie przedsięwzięcie wymaga zaangażowania historyków ukraińskich, a ze względu na obecną sytuację w tym kraju, wydaje się to być dość odległa perspektywa czasowa.

Należy podkreślić, że większość wymienionych edycji akt sejmikowych, z wyjątkiem tych, które dotyczą zgromadzeń w Wiszni i Haliczu, obejmuje nie tylko uchwały powstałe na sejmikach, ale również materiały okołosejmikowe. Wydawcy nie ograniczyli się tylko do źródeł zamieszczonych w księgach grodzkich, ale również prowadzili szeroko zakrojone kwerendy archiwalne i biblioteczne. W ostatnich dwóch edycjach sejmikowych, które ukazały się w 2020 i 2021 r., wydawcy (M. Zwierzykowski i R. Kołodziej) zdecydowali się przyjąć metodę rekonstrukcyjną.

Polega ona no objęciu edycją wszystkich zgromadzeń sejmikowych lub takich, podczas których szlachta podejmowała decyzje odnoszące się do całego województwa (...). Uwzględniono w tekście również wszystkie te zjazdy, o których wiadomo, że się odbyły, choć informacji na ich temat nie udało się odnaleźć, oraz te, co do których są wątpliwości, czy rzeczywiście miały miejsce, jednak istnieją dowody na to, że zostały zwołane i odbyć się powinny⁴¹.

Metoda ta była jedynie wybiórczo stosowana przez historyków, którzy opublikowali uchwały województw krakowskiego, lubelskiego i podolskiego oraz ziemi chełmskiej. Wydaje się, że metoda rekonstrukcyjna powinna być uwzględniona przez innych edytorów akt sejmikowych. Oczywiście nie sposób w pełni skompletować wszystkich materiałów do poszczególnych sejmików, ze względu na ich rozproszenie, ale ilość tych pominiętych przez wydawców, jak pokazują chociażby recenzje, jest stosunkowo niewielka. Na koniec wypada jeszcze dodać, że realizowane obecnie edycje uchwał sejmikowych trzech województw (bełskiego, lubelskiego i podlaskiego) są możliwe dzięki grantom naukowym z Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki.

⁴¹ Akta sejmikowe województwa bełskiego 1572–1655, s. IX.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

- Archiwum Archidiecezjalne w Lublinie, Acta Consistorii Lublinensis, rkps: Rep. 60 A XXVII.
- Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Zamoyskich, rkps: 3082.
- Archiwum Państwowym w Lublinie, Archiwum Woronieckich z Huszlewa, rkps: 63, 84.
- Archiwum Prowincji Ojców Dominikanów w Krakowie, rkps Extranea 72.
- Biblioteka Muzeum Narodowego im. Czartoryskich w Krakowie, rkps 11603.
- Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, rkps: 8323, 8324, 8325, 8326, 8333, 8338, 8339, 8340, 8341, 8595.
- Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, rkps: 217, 15964, t. 1, vol. I-II, t. II, vol. I-II.
- Nacyjonalny Gistaryczny Archiū Bielarusi w Mińsku, F. 1740.

Źródła drukowane

- Akta sejmikowe województwa bełskiego 1572–1655*, wyd. M. Zwierzykowski i R. Kołodziej, Kraków 2020.
- Akta sejmikowe województwa bełskiego 1696–1772 (1792)*, wyd. M. Zwierzykowski i R. Kołodziej, Kraków 2021.
- Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, t. I, 1572–1620, wyd. S. Kutrzeba, Kraków 1932.
- Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, t. II, wyd. A. Przyboś, cz. I, 1621–1648, Kraków 1953, cz. II, 1648–1660, Wrocław – Kraków 1955.
- Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, t. III, 1661–1673, wyd. A. Przyboś, Wrocław – Kraków 1959.
- Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, t. IV, 1674–1680, wyd. A. Przyboś, Wrocław – Kraków 1963.
- Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, t. V, 1681–1696, wyd. A. Przyboś, Wrocław – Kraków 1984.
- Akta sejmikowe województwa lubelskiego 1572–1632*, oprac. H. Gmiterek, Lublin 2016.
- Akta sejmikowe województwa lubelskiego 1633–1668*, oprac. H. Gmiterek, Lublin – Radom 2021.
- Akta sejmikowe ziemi chełmskiej 1572–1668*, oprac. W. Bondyra, H. Gmiterek, J. Ternes, Lublin 2013.
- Akta sejmiku podolskiego in hostico 1672–1698*, wyd. J. Stolicki, Kraków 2002.
- Akty dlja istorii prowincjalnych sejmikow Jugo-Zapadnawo kraja wo wtoroj połowinie XVII wieka*, „Archiw Jugo-Zapadnoj Rossii” 1888, t. 2, cz. II, Kijew.
- Lauda sejmikowe halickie 1575–1695*, wyd. A. Prochaska, „Akta grodzkie i ziemskie z archiwum ziemskiego we Lwowie” 1931, t. 24, Lwów.

- Lauda sejmikowe halickie 1696–1772*, wyd. W. Hejnosz, „Akta grodzkie i ziemskie z archiwum państwowego we Lwowie” 1935, t. 25, Lwów.
- Lauda sejmikowe*, t. I, *Lauda wiszeńskie 1572–1648 r.*, oprac. A. Prochaska, „Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie” 1909, t. 20, Lwów.
- Lauda sejmikowe*, t. II, *Lauda wiszeńskie 1648–1673 r.*, oprac. A. Prochaska, „Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie” 1911, t. 21, Lwów.
- Lauda sejmikowe*, t. III, *Lauda wiszeńskie 1673–1732 r.*, oprac. A. Prochaska, „Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie” 1914, t. 22, Lwów.
- Lauda sejmikowe wiszeńskie, lwowskie, przemyskie i sanockie 1731–1772*, wyd. A. Prochaska, „Akta grodzkie i ziemskie z archiwum t. z. bernardyńskiego we Lwowie” 1928, t. 23, Lwów.
- Postanowienija dworjanskich prowincjalnych sejmow w Jugo-Zapadnoj Rossii*, „Archiv Jugo-Zapadnoj Rossii” 1861, t. 1, cz. II, Kijew.
- Postanowienija prowincjalnych sejmikow Jugo-Zapadnoj Rossii w 1698–1726 gg.*, „Archiv Jugo-Zapadnoj Rossii” 1910, t. 3, cz. II, Kijew.

Opracowania

- Kriegseisen W., *Sejmiki Rzeczypospolitej szlacheckiej w XVII i XVIII wieku*, Warszawa 1991.
- Łopatecki K., *Edycje źródłowe akt sejmikowych: przeszłość – teraźniejszość – przyszłość*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2015, t. 14, z. 2, s. 9-43.

STRESZCZENIE

Edycje akt sejmikowych ziem i województw prowincji małopolskiej

Pierwsze edycje uchwał sejmikowych, odnoszących się do prowincji małopolskiej zostały zapoczątkowane przez historyków rosyjskich w II poł. XIX stulecia, ale nie spełniają one kryteriów stawianych innym tego typu publikacjom. Od początku XX w. zaczęły się ukazywać akta sejmikowe opracowane przez historyków polskich, które w większości przygotowano według kryteriów wypracowanych przez Stanisława Kutrzebę. Do chwili obecnej opublikowano w sumie 20 tomów tego rodzaju wydawnictw źródłowych. W ciągu najbliższych kilku lat powinno się jeszcze ukazać około 7 tomów, odnoszących się do sejmików prowincji małopolskiej. Większość edycji akt sejmikowych, z wyjątkiem wydanych w XIX w. oraz tych, które dotyczą zgromadzeń w Wiszni i Haliczu, obejmuje nie tylko uchwały powstałe na sejmikach, ale również materiały okołosejmikowe. Wydawcy nie ograniczyli się tylko do źródeł zamieszczonych w księgach grodzkich, ale również prowadzili szeroko

zakrojone kwerendy archiwalne i biblioteczne. Realizowane obecnie edycje uchwał sejmikowych trzech województw prowincji małopolskiej, czyli lubelskiego, bełskiego i podlaskiego, są możliwe dzięki grantom naukowym z Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki.

SUMMARY

Editions of Sejmik Records of the Lands and Voivodships of the Małopolska Province

The first editions of sejmik resolutions concerning the Małopolska province were begun by Russian historians in the second half of the 19th century, but they do not satisfy the criteria established for other publications of this type. However, from the early 20th century, sejmik records edited by Polish historians began to appear, most of which having been prepared according to the criteria developed by Stanisław Kutrzeba. A total of 20 volumes of source publications of this kind have been published to date. In the coming years seven more volumes should appear which concern the sejmiks of the Małopolska province. The majority of editions of sejmik records, except for those published in the 19th century and those concerning assemblies in Wisznia (Sudova Vishnya) and Halicz (Halych), contain not only sejmik resolutions but also sejmik-related materials. The editors did not confine themselves to the sources contained in town registers but they also carried out large-scale archival and library research. The editions of the sejmik resolutions of three voivodships in the Małopolska province, i.e. those of Lublin, Bełz (Belz) and Podlasie, now under preparation, are made possible thanks to research grants from Narodowy Program Rozwoju Humanistyki (National Program for the Development of Humanities).